

BOOK REVIEW

Τίτλος: Η εξέλιξη της παιδαγωγικής σκέψης

Τίτλος πρωτοτύπου: L'évolution pédagogique en France

Συγγραφέας: Emile Durkheim

Σελίδες: 484

Μετάφραση: Ηλίας Αθανασιάδης

Έτος έκδοσης: 2014

Εκδόσεις: Αλεξάνδρεια.

Το βιβλίο του Emile Durkheim « L'évolution pédagogique en France » μπορεί να θεωρηθεί ως το πρώτο κλασικό έργο στο ερευνητικό πεδίο της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης. Η πρόσφατη μετάφραση του στην ελληνική γλώσσα αποτελεί μια ευκαιρία για να επαναφέρουμε στο προσκήνιο της ακαδημαϊκής και δημόσιας συζήτησης τη διαχρονική αξία αυτών των σελίδων για την ανάλυση των σχέσεων ανάμεσα στην εκπαίδευση και την κοινωνία, καθώς και των σύγχρονων προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο εκπαιδευτικός θεσμός.

Το έργο αυτό δημοσιεύτηκε το 1938, μετά τον θάνατο του Durkheim από τον μαθητή του Maurice Halbwachs. Είναι μια συλλογή των διαλέξεων του στη Σορβόνη, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι οποίες απευθύνονται στους μελλοντικούς παιδαγωγούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, υποψήφιους στην *aggrégation*. Για να κατανοήσουν οι μελλοντικοί παιδαγωγοί τον στόχο και τον «λόγο ύπαρξης» (*raison d'être*) του εκπαιδευτικού θεσμού, ιδιαίτερα σε μια περίοδο εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, ο Emile Durkheim θεωρούσε απαραίτητη τη γνώση της ιστορικής πορείας του θεσμού και όχι μόνο της παρούσας οργάνωσής του. Όπως ο ίδιος εξηγούσε, «το παρόν αντιτίθεται στο παρελθόν, μολονότι προέρχεται απ' αυτό, και το συνεχίζει» (σ.60). Το σύγχρονο παιδαγωγικό μοντέλο δεν μπορεί να κατανοηθεί λοιπόν παρά μόνο μέσα από τις ιστορικές διαφοροποιήσεις και την εξέλιξή του. Γι' αυτό προτείνει σε αυτές τις σελίδες μια περιδιάβαση στην ιστορία του εκπαιδευτικού θεσμού στη Γαλλία, αναλύοντας για κάθε εποχή την οργάνωση της επίσημης εκπαίδευσης, το περιεχόμενο, την αποστολή της, και την ιδιαίτερη σχέση που διατηρεί με το κοινωνικό, πολιτιστικό και πολιτικό πλαίσιο.

Η εκπαίδευση σύμφωνα με τον Durkheim «δεν έχει ως βασική αποστολή να δώσει στο παιδί, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, πολλές γνώσεις, αλλά να το βοηθήσει να συγκροτήσει μια εσωτερική και βαθιά οντότητα, ένα είδος πολικότητας της ψυχής που το προσανατολίζει προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση όχι μόνο στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, αλλά για όλη του τη ζωή» (σ.80). Πιστός στη λειτουργιστική αντίληψη που χαρακτηρίζει ολόκληρο το έργο του, ο Durkheim υποστηρίζει πως η εκπαίδευση έχει μια κοινωνική λειτουργία, την ενσωμάτωση του ατόμου στην κοινωνία. Ο εκπαιδευτικός θεσμός επιτελεί αυτή τη λειτουργία μέσα από τη διαμόρφωση και μετάδοση στα άτομα ενός «παιδαγωγικού ιδεώδους» (*idéal*

pédagogique) που να ενώνει τα μέλη της κοινωνίας γύρω από κοινές αξίες και συναισθήματα. Αυτή είναι η κύρια αρχή που διέπει τόσο την οργάνωση, όσο και το περιεχόμενό της επίσημης εκπαίδευσης. Όμως, το «παιδαγωγικό ιδεώδες» είναι σε κάθε εποχή διαφορετικό, τροποποιείται, εξελίσσεται.

Τα πρώτα σχολεία που οργανώνονται στην Ευρώπη του Μεσαίωνα, ιδρύονται από την Εκκλησία και στοχεύουν στη διάδοση του χριστιανισμού, δια μέσου μιας σχολικής κουλτούρας που βασίζεται εντούτοις στον αρχαίο ελληνορωμαϊκό πολιτισμό. Ο εκκλησιαστικός χαρακτήρας αυτών των σχολείων διαφαίνεται στην προσπάθεια τους να μεταδώσουν στο παιδί μια συγκεκριμένη χριστιανική στάση, μια ορισμένη «έξη της ηθικής οντότητας». Από τα σχολεία των καθεδρικών ναών του 8^{ου} αιώνα μέχρι και τη δημιουργία του Πανεπιστημίου παρατηρούμε στη μεσαιωνική διδασκαλία τη σημαντική θέση που κατέχει η σχολαστική φιλοσοφία και συγκεκριμένα η αλληλοδιείσδυση της ορθολογικότητας και της χριστιανικής πίστης σε ένα ενιαίο σύστημα ιδεών. Εντός της επίσημης εκπαιδευτικής γνώσης, η οργάνωση του περιεχομένου φανερώνει την υπεροχή των γνωστικών αντικειμένων του *trivium* (γραμματική, ρητορική, λογική) εις βάρος του *quadrivium* (αστρονομία, αριθμητική, γεωμετρία, μουσική). Ενώ το *quadrivium* αντικατοπτρίζει τα «πράγματα», τη γνώση της εξωτερικής πραγματικότητας και των νόμων που την διέπουν, με άλλα λόγια το κοσμικό, το *trivium* αντικατοπτρίζει τις «λέξεις», τη γνώση του πνεύματος μέσω του πνεύματος, τη γνώση των κανόνων στους οποίους πρέπει να υποταχθεί το άτομο για να έχει την κατάλληλη ηθική στάση, τρόπο σκέψης και έκφρασης. Το *trivium* φανερώνει την εισαγωγή της αρχαίας ελληνικής σκέψης στην τάξη του χριστιανισμού, εγγύηση για τη διαμόρφωση ενός πρόποντος εαυτού και μιας ειδικής σχέσης του ατόμου με τον έξω

κόσμο: ένα ξεκάθαρο διαχωρισμό ανάμεσα στο «ιερό» και το «βέβηλο» και την καλλιέργεια μιας ηθικής συνείδησης συνδεδεμένη με τη χριστιανική πίστη.

Μια σειρά από κοινωνικές αλλαγές, η οικονομική ανάπτυξη, οι μεταβολές στον καθημερινό τρόπο ζωής, η ανάπτυξη των αστικών πόλεων, καθώς και η ίδρυση των ευρωπαϊκών εθνών-κρατών, συνέβαλαν στην καθιέρωση κοινωνικών διαδικασιών που προωθούν τον ατομικισμό και την κοινωνική διαφοροποίηση, συμπεριλαμβανομένης και της διαφοροποίησης των επαγγελμάτων. Ο 12^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από την ίδρυση του Πανεπιστημίου του Παρισιού και τη διάδοση της φήμης του σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το Πανεπιστήμιο δημιουργείται χάρη στην ανάπτυξη των μεσαιωνικών επαγγελματικών συντεχνιών, απ' όπου προέρχεται και η ονομασία του, και συγκεκριμένα της συντεχνίας των δασκάλων. Σε αυτό το πλαίσιο, οργανώνεται το επαγγελματικό σώμα, καθορίζεται η απαραίτητη κατάρτιση για την ένταξη στο επάγγελμα και καθιερώνεται το πρώτο πτυχίο (*licence*). Το Πανεπιστήμιο διαχωριζόταν σε τέσσερις Σχολές, Θεολογία, Νομική, Ιατρική, Ελευθέρια τέχνες. Η Σχολή των Ελευθέρια τεχνών προσέφερε μια προπαιδευτική μόρφωση, εξαιρετικής σημασίας αφού έδινε πρόσβαση στις τρεις άλλες σχολές, επαγγελματικής εξειδίκευσης. Η διδασκαλία είχε ως στόχο να καλλιεργεί στα άτομα την ικανότητα της διαλεκτικής, διατηρώντας έτσι τη βαρύτητα που έδινε στον φορμαλισμό (όχι πλέον γραμματικό, αλλά λογικό). Η διαλεκτική ήταν η πρακτική αυτή που έδινε στο πνεύμα τη δυνατότητα να διαχωρίσει το ορθό από το λάθος, το αληθές από το μη-αληθές. Παρόλο που ο θεσμός του Πανεπιστημίου αναπτύχθηκε αυτόνομα, παρέμεινε για αρκετό καιρό υπό τη σκιά της Εκκλησίας, αφομοιώνοντας έτσι ταυτόχρονα εκκλησιαστικά και κοσμικά στοιχεία.

Σημαντική εξέλιξη στον εκπαιδευτικό θεσμό σημειώνεται κατά τον 16^ο αιώνα με την ανάπτυξη της αριστοκρατικής τάξης, των «πολιτισμένων» ηθών της και τη σταδιακή διάσπαση της χριστιανικής ενότητας. Η Αναγέννηση είναι η περίοδος της εμφάνισης των μεγάλων παιδαγωγικών δογμάτων των ουμανιστών φιλοσόφων, του Rabelais και του Erasmus, που προωθούν την εγκυκλοπαιδική γνώση και την καλλιέργεια της λογιόσύνης. Αυτή την περίοδο, σύμφωνα με τον Durkheim, η πρακτική της διαλεκτικής χάνει την κεντρική της θέση προς όφελος της μελέτης των λόγιων κειμένων, των μεγάλων έργων του κλασικού πολιτισμού. Η ουμανιστική παιδαγωγική έχει ως στόχο να προετοιμάσει το άτομο για την ένταξη και συμπεριφορά του στην αριστοκρατική κοινωνία και εμπεριέχει κατά συνέπεια ένα ελιτιστικό χαρακτήρα.

Η κριτική στο παιδαγωγικό μοντέλο της Αναγέννησης, και η ανάπτυξη της φιλοσοφίας του Διαφωτισμού, ταυτόχρονα με την ανάπτυξη των προτεσταντικών κύκλων στην Ευρώπη (υπό την επιρροή της λουθηριανής και της καλβινιστικής θεολογίας), οδήγησαν στην ανάδυση νέων παιδαγωγικών ιδεών. Κατά τον 18^ο αιώνα, ο Durkheim σημειώνει μια πρώτη αντιστροφή της ιεραρχικής σχέσης ανάμεσα στο πνεύμα και τον εξωτερικό κόσμο, ανάμεσα στις ανθρωπιστικές σπουδές και τις (θετικές) επιστήμες. Είναι η αρχή μιας διαδικασίας εξορθολογισμού της επίσημης εκπαιδευτικής γνώσης. Η επιστημονική εγκυκλοπαιδική γνώση παίρνει πλέον τη μορφή μιας υπέρτατης κουλτούρας, ικανής να προετοιμάσει το άτομο για όλες τις μορφές δράσης, για τον ρόλο του ως πολίτη στην κοινωνία. Την ίδια περίοδο, η εθνική γλώσσα και γενικότερα οι ζωντανές γλώσσες αρχίζουν να διδάσκονται εντός των επίσημων προγραμμάτων (η γαλλική γλώσσα εισάγεται στο Πανεπιστήμιο το 1716), ενώ οι νεκρές γλώσσες παραμερίζονται. Ταυτόχρονα προωθείται μια ρεαλιστική παιδαγωγική, η οποία αρχίζει να αντικαθιστά την παιδαγωγική μέθοδο της μελέτης κειμένων.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 19^ο αιώνα, όπως το εξηγεί ο Durkheim, οι αρχές που διέπουν την οργάνωση της σχολικής κουλτούρας ταλαντεύονται ανάμεσα στη λογοτεχνία και την επιστήμη, την εγκυκλοπαιδική μόρφωση και τον θετικισμό, σύμφωνα με την εναλλαγή των πολιτικών κομμάτων στην εξουσία, άλλοτε των «συντηρητικών», άλλοτε των «φιλελεύθερων» κομμάτων. Η επίσημη εκπαιδευτική γνώση βρίσκεται, μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στο επίκεντρο ενός πολιτικού διλήμματος, τότε προσανατολισμένη στο παρελθόν, τότε προσανατολισμένη στο παρόν.

Κεντρικό στοιχείο του έργου του Durkheim αποτελεί η απόδειξη της σχέσης κοινωνία-εκπαίδευση-κοινωνία, δηλαδή της αμφίδρομης σχέσης που διαμορφώνεται ανάμεσα στην κοινωνία και την εκπαίδευση. Ιδιαίτερα, η ανάδειξη της εκπαιδευτικής γνώσης ως κοινωνικού αντικειμένου, ταυτόχρονα προϊόντος και παραγωγού της κοινωνίας, μπορεί να θεωρηθεί ως η μεγαλύτερη συνεισφορά του Durkheim στην κοινωνιολογική προσέγγιση της εκπαίδευσης.

(α) Από την κοινωνία στην εκπαίδευση: Το κύριο συμπέρασμα από την ιστορική περιδιάβαση που επιχειρεί ο Durkheim είναι ότι οι αλλαγές στην εκπαίδευση είναι αποτέλεσμα των κοινωνικών μετασχηματισμών. Η οργάνωση της κοινωνίας, οι κυρίαρχες δομές και γενικότερα η μορφή των κοινωνικών σχέσεων που χαρακτηρίζουν το κοινωνικό συγκείμενο επιτελούν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού θεσμού, τόσο στη μορφή που παίρνει σε κάθε εποχή, όσο και στον μετασχηματισμό του. Η ντυρκαϊμιανή πρόταση, που μας θυμίζει και τη μαρξική θεώρηση, θέτει λοιπόν ρητά το ζήτημα ότι η εκπαίδευση έχει μια κοινωνική βάση. Η ιδιαίτερη όμως συμβολή του Durkheim είναι η προσπάθεια του να προχωρήσει πέραν της αφηρημένης αυτής σχέσης, για να αποδείξει εμπειρικά την επίδραση της κοινωνικής βάσης στην επιλογή και οργάνωση του γνωστικού περιεχομένου των

επίσημων συστημάτων εκπαίδευσης. Το «παιδαγωγικό ιδεώδες» που την διέπει σε κάθε εποχή, η παιδαγωγική που εφαρμόζεται, η ίδια η εκπαιδευτική γνώση που επιλέγεται για τη διδασκαλία και οργανώνεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο, είναι προϊόν κοινωνικών διαδικασιών και μεταλλάσσονται σε συνάρτηση με τις αλλαγές που παρατηρούνται στο κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό πλαίσιο.

Η θέση αυτή, της κοινωνικής κατασκευής της επίσημης εκπαιδευτικής γνώσης έχει αποτελέσει πηγή έμπνευσης για μεγάλο αριθμό ερευνών. Ιδιαίτερα, ενέπνευσε την εδραίωση μιας κοινωνιολογικής προσέγγισης των προγραμμάτων (sociology of curriculum), η οποία με τη σειρά της έχει συμβάλει στην αποδόμηση της «απόλυτης αξίας» της επίσημης εκπαιδευτικής γνώσης. Σημαντικό σημείο αναφοράς αποτελεί ο συλλογικός τόμος που δημοσιεύτηκε το 1971 *Knowledge and Control: New Directions in the Sociology of Education*, με κύριες συμβολές του M.F.D.Young, P.Bourdieu και B.Bernstein. Η Νέα Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης αντικατοπτρίζει το πρόγραμμα μιας νέας ερμηνείας του φαινομένου των σχολικών ανισοτήτων, στο βαθμό που προτείνει την αναγνώριση των κοινωνικών διακυβευμάτων της επιλογής και οργάνωσης της σχολικής κουλτούρας. Η κοινωνιολογική προσέγγιση των προγραμμάτων και της εκπαιδευτικής γνώσης αναπτύχθηκε σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες σε θεωρητικό επίπεδο, ιδιαίτερα μέσα από τη θεωρία του παιδαγωγικού λόγου του Βρετανού κοινωνιολόγου Basil Bernstein (2000), στην οποία διατυπώνεται ένα ενδιαφέρον περιγραφικό μοντέλο της σύνδεσης ανάμεσα στην «αναπλαισίωση» της γνώσης και την κοινωνική της βάση.

Σε εμπειρικό επίπεδο, πολλές έρευνες στο διεθνή χώρο επιχειρούν να εξετάσουν τις σύγχρονες αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική, αναλύοντας τις αλλαγές που επιτελούνται στη σχολική ή πανεπιστημιακή γνώση σε συνάρτηση με τις μεταβολές που

σημειώνονται στο ευρύτερο κοινωνικό συγκείμενο (βλέπε για παράδειγμα Stavrou, 2009; Wheelahan, 2010; Sarakinioti *et al.*, 2011). Ο πρόλογος του Christian de Montlibert στην ελληνική έκδοση του βιβλίου του Ντυρκάιμ παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον για την ανάδειξη της επικαιρότητας της ντυρκαϊμιανής σκέψης. Αναφερόμενος στις δικές του ερευνητικές εμπειρίες, ο Montlibert περιγράφει την καθοδηγητική και ευρετική αξία αυτής της θεώρησης, αφενός μεν στην ανάλυση της πολιτικής για προσαρμογή των προγραμμάτων κατάρτισης στις ανάγκες των επιχειρήσεων, αφετέρου δε στην εξέταση των μεταρρυθμίσεων των Πανεπιστημίων που λαμβάνουν χώρα τις τελευταίες δεκαετίες ανά το παγκόσμιο, προς τον εξορθολογισμό της διοίκησης των πανεπιστημίων, την εμπορευματοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης και την επαγγελματοποίηση των προγραμμάτων σπουδών. Και στις δύο περιπτώσεις, διαφαίνεται η σημασία της σύνδεσης του περιεχομένου των προτεινόμενων αλλαγών με την κοινωνική τους βάση, τη μελέτη των δρώντων που υποκινούν τις μεταρρυθμίσεις και γενικότερα τις τροποποιήσεις των κοινωνικών δομών και σχέσεων μέσα από την ανάπτυξη της νεοφιλελεύθερης οικονομίας. Υπό αυτή την προοπτική, η ντυρκαϊμιανή αρχή παρουσιάζεται ως κριτική και χειραφετική, βοηθώντας να καταπολεμηθεί κάθε μορφή συντηρητισμού στην εκπαιδευτική πολιτική, καθώς και κάθε τυφλή, χωρίς αναστοχασμό, υιοθέτηση νέων «παιδαγωγικών ιδεών» και «ιδεωδών» που επιβάλλονται στην εκπαίδευση εκ των έξω.

(β) Από την εκπαίδευση στην κοινωνία: Για τον Durkheim, το «παιδαγωγικό ιδεώδες» δεν είναι μόνο προϊόν της κοινωνίας, αλλά το ίδιο παράγει την κοινωνία. Ο Durkheim χαράσσει στις διαλέξεις του την πορεία εκκοσμίκευσης του «παιδαγωγικού ιδεώδες» και της επίσημης εκπαιδευτικής γνώσης, φέρνοντας στο φως τους μετασχηματισμούς τους από εποχή σε εποχή, από μια μορφή κοινωνίας σε άλλη. Ο ίδιος βέβαια θα

σημειώσει: «η αρχική μας αντίληψη (για τον στόχο της εκπαίδευσης) εκκοσμικεύεται (...) αλλά το αφηρημένο σχήμα της παιδαγωγικής διαδικασίας δεν μεταβλήθηκε» (σ.81). Η εκπαίδευση είναι ένα περιβάλλον πνευματικά συνεκτικό, που περιβάλλει το παιδί στενά και επιδρά σε όλη του τη φύση, όχι πάντα για να φτιάξει ένα καλό χριστιανό ή ένα καλό πολίτη με τα πρότυπα της αριστοκρατικής κοινωνίας, αλλά πάντα με στόχο να φτιάξει έναν άνθρωπο. Το σχολείο, όπως και το Πανεπιστήμιο, αποδεικνύεται να λειτουργούν ως θεσμοί κοινωνικοποίησης του ατόμου, μεταδίδοντας στα άτομα τρόπους σκέψης, αίσθησης και δράσης, τους οποίους και εσωτερικεύουν. Διαμορφώνουν ένα ορισμένο *habitus*, σε συνάρτηση πάντα με το ιδιαίτερο κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό συγκείμενο. Η χρήση της έννοιας του «*habitus*» (έξης) από τον Durkheim για την περιγραφή του κοινωνικοποιητικού ρόλου της εκπαίδευσης θα εμπνεύσει στη συνέχεια τη σημαντική θεώρηση του Pierre Bourdieu, τόσο τη θεωρία του για την κοινωνική αναπαραγωγή στην εκπαίδευση (Bourdieu & Passeron, 1964), όσο και τη γενική κοινωνική θεωρία του (Bourdieu, 1994).

Ξαναδιαβάζοντας μάλιστα το έργο του Durkheim μέσα από τον φακό των προβληματισμών που απασχολούν το πεδίο της εκπαιδευτικής θεωρίας και έρευνας στον 21^ο αιώνα (βλέπε Moore & Muller, 1999; Young, 2008; Maton & Moore, 2010), η συνδρομή αυτού του έργου στην εξέταση της επίδρασης που έχει η εκπαίδευση στην κοινωνία φαίνεται ακόμα μεγαλύτερη. Το ενδιαφέρον της ντυρκαϊμιανής ανάλυσης έγκειται στον τρόπο με τον οποίο ο στοχαστής προσπαθεί να απορρίψει την ιδέα μιας αυτόματης σχέσης ανάμεσα στην εκπαίδευση και την κοινωνία, για να φέρει στο φως τον ρόλο του «μέσου» μέσα από το οποίο διαμορφώνεται αυτή η σχέση αντιστοιχίας. Η εις βάθος ανάλυση του ίδιου του γνωστικού περιεχομένου της εκπαίδευσης που επιχειρεί για κάθε εποχή, ακόμα και των εσωτερικών σχέσεων ανάμεσα στα γνωστικά

αντικείμενα και ανάμεσα στις μορφές της παιδαγωγικής που καθιερώνονται εντός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, αποτελούν μια καινοτομική πρόταση για να ανοίξουμε το «μαύρο κουτί» της εκπαίδευσης. Για τον Durkheim, η επίσημη εκπαιδευτική γνώση, ο ιδιαίτερος τρόπος οργάνωσής της, χαρακτηρίζεται από εγγενείς ιδιότητες οι οποίες ενέχουν κοινωνικο-γνωστικά και πολιτισμικά διακυβεύματα. Επιδρά στις ίδιες τις καθημερινές, κοινωνικές πρακτικές των δρώντων, στις σχέσεις που καθιερώνονται ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας, και γενικότερα στην κατασκευή των δυνατοτήτων της κοινωνικής συμβίωσης. Εάν αυτή η πτυχή των κοινωνικο-γνωστικών διακυβευμάτων της επίσημης εκπαιδευτικής γνώσης και των προγραμμάτων σπουδών έχει ήδη αρχίσει να απασχολεί το πεδίο της εκπαιδευτικής έρευνας, η επαναφορά αυτού του έργου του Durkheim στο προσκήνιο δεν μπορεί παρά να επανατονίζει τη σημασία της ανάπτυξης μιας τέτοιας ερευνητικής κατεύθυνσης. Πρόκειται για πτυχή απαραίτητη για να αντιληφθούμε το ντυρκαϊμιανό αξίωμα με βάση το οποίο η σχέση κοινωνίας και εκπαίδευσης είναι μια σχέση κυκλική.

Πάνω από ένα αιώνα μετά τις διαλέξεις του Durkheim, η συμβολή της ανάλυσής του στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης και, γενικότερα, στην εκπαιδευτική θεωρία και έρευνα, φαίνεται καθοριστική. Θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε αυτή τη συμβολή σε τέσσερις κύριες προτάσεις. Πρώτον, όσον αφορά στη μελέτη και κατανόηση του εκπαιδευτικού θεσμού, η ντυρκαϊμιανή ανάλυση έχει συμβάλει στην καθιέρωση της συγκριτικής προσέγγισης, λαμβάνοντας υπόψη την ιστορική πορεία και εξέλιξή του, τις ιστορικές συνέχειες και ασυνέχειες και τη σημασία τους. Δεύτερον, έχει θεμελιώσει μια γόνιμη προσέγγιση στο πεδίο της εκπαιδευτικής πολιτικής, σύμφωνα με την οποία η οποιαδήποτε εκπαιδευτική αλλαγή, πρέπει να εξετάζεται στη σχέση της με την κοινωνική βάση αυτής της αλλαγής, τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού συγκειμένου

και των ίδιων των δρώντων που εμπλέκονται. Τρίτον, η ανάλυση του Durkheim μπορεί να θεωρηθεί ως η κύρια πηγή έμπνευσης για μια κοινωνιολογική προσέγγιση των προγραμμάτων και της εκπαιδευτικής γνώσης, η οποία μας δίνει τη δυνατότητα να εξετάσουμε το γνωστικό περιεχόμενο της εκπαίδευσης σε συνάρτηση τόσο με το κοινωνικό συγκείμενο, όσο και με τα κοινωνικο-γνωστικά του διακυβεύματα. Τέταρτον, υπάρχει μια μεθοδολογική συμβολή του ντυρκαϊμιανού έργου, που αφορά στην ανάδειξη της υλικής υπόστασης του πνεύματος της εκπαίδευσης, όπως το σημειώνει και ο Maurice Halbwachs στην εισαγωγή του βιβλίου. Αυτή η τέταρτη πρόταση αποτελεί μάλλον και το επιστέγασμα της προσέγγισης αφού αυτή η υλικότητα είναι που καθιστά δυνατή την εμπειρική παρατήρηση και μελέτη της εκπαίδευσης, καθώς και της αμφίδρομης σχέσης που διατηρεί η εκπαίδευση με την κοινωνία. Πέραν των διδαγμάτων της μεθόδου του για την κατάρτιση των παιδαγωγών, το έργο του Durkheim μπορεί να θεωρηθεί από μια γενική οπτική ως μια πολύτιμη παρουσία στο πεδίο της εκπαιδευτικής θεωρίας και έρευνας και, συνεπώς, πλέον, στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία.

Βιβλιογραφικές αναφορές:

Bernstein, Basil. 2000. *Pedagogy, symbolic control and identity*. London, Rowman & Littlefield Publishers.

Bourdieu, Pierre et Passeron, Jean-Claude. 1964. *Les héritiers. Les étudiants et la culture*. Paris, Editions de Minuit.

Bourdieu, Pierre. 1994. *Raisons pratiques: sur la théorie de l'action*, Paris, Editions du Seuil.

- Maton, Karl and Moore, Rob (ed.). 2010. *Social Realism, knowledge and the sociology of education*. London, Continuum.
- Moore, Rob and Muller, Johan. 1999. "The discourse of "voice" and the problem of knowledge and identity in the sociology of education". *British journal of sociology of education*. 20(2): 186-206.
- Sarakinioti, Antigone Tsatsaroni, Anna and Stamelos, George. 2011. "Changing knowledge in higher education". In *Knowledge and Identity. Concepts and applications in Bernstein's sociology*. Edited by Gabrielle Ivinson, Brian Davies and John Fitz, London, Routledge: 69-89.
- Stavrou, Sophia. 2009. "Negotiating curriculum change in the French university. The case of regionalising social scientific knowledge". *International Studies in Sociology of Education*. 19(1): 9-36.
- Wheelahan, Lisa. 2010, "Competency-based training, Powerful knowledge and the working class". In *Social realism, Knowledge and the Sociology of education*, edited by Karl Maton and Rob Moore, London, Continuum: 93-109.
- Young, Michael F.D. (ed.). 1971. *Knowledge and Control: New Directions for the Sociology of Education*, London, Collier-Macmillan.
- Young, Michael F.D. 2008. *Bringing knowledge back in. From social constructivism to social realism in the sociology of education*, London, Routledge.

Δρ Σταύρου Σοφία

Ειδικός Επιστήμονας

Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Ερευνητικός Συνεργάτης
AMU – LAMES – CNRS